

**UNIVERZITA KARLOVA**  
**HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Základní problémy osaměle žijících matek

Fundamental problems of single mothers

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Ivana Nováková

Autor:

Anna Kafková

Praha 2017



## Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce PhDr. Ivaně Novákové za trpělivost a ochotu spolupracovat se mnou.

Děkuji také všem matkám, které se mnou sdílely své životy a soukromé pocity a názory. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout.



## Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci „Základní problémy matek samoživitelek“ vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2017

Anna Kafková

.....

## **Anotace**

Má bakalářská práce se věnuje problematice samoživitelství a základním problémům s tím spojeným.

V teoretické části se zaměřuji proměnu postavení žen a matek v historii. Dále proměny rodiny a rolí mužů a žen v rodinách. V následující kapitole se soustředím na roli státu v životě matek, na jakou finanční pomoc mohou dosáhnout a jak moc sociálním státem Česká republika je. Poslední kapitola se zaměřuje na trh práce a jeho nabídky pro matky samoživitelky, včetně evropského srovnání. Nabízí také řešení, jak situaci zlepšit.

V praktické části provádím kvalitativní výzkum pomocí polostrukturovaného rozhovoru se čtyřmi matkami samoživitelkami. Popisuji životní situaci matek samoživitelek a jejich názory na problémy v jejich životě. Cílem rozhovorů je zjistit, jak matky žijí a co je pro ně nejvíce obtížné překonat.

## **Klíčová slova**

Matka samoživitelka, neúplná rodina, matky na trhu práce, sociální zabezpečení

## **Annotation**

My Bachelor thesis focuses on problematics of single motherhood and the fundamental problems of it.

The theoretical part is focused on the changing position of women through the history, and with it the role of mothers and fathers in families. The following chapter discusses the subsidiarities provided by the state to mothers and considers to which extent the Czech Republic is a welfare state. The last chapter of this part explores employment opportunities for single mothers in European comparison. It also proposes a set of guidelines to improve the situation.

The empirical part describes process and results of my qualitative research. Four mothers have described their lives and shared their opinions on difficulties in their lives. The aim is to find out, how these single mothers live and what are the fundamental problems they face.



## **Keywords**

Single mother, incomplete family, employment of mothers, social security

# Obsah

<b>Úvod</b>	<b>13</b>
<b>1 Vymezení pojmů</b>	<b>14</b>
1.1 Matky samoživitelky . . . . .	14
<b>2 Vliv feminismu na postavení žen v historii</b>	<b>15</b>
2.1 První vlna feminismu . . . . .	15
2.2 Druhá vlna feminismu . . . . .	15
2.3 Feminismus v Československu . . . . .	16
2.4 Feminismus dnes . . . . .	17
<b>3 Rodina</b>	<b>18</b>
3.1 Genderové role v rodině . . . . .	18
3.1.1 Genderové stereotypy . . . . .	18
3.2 Role mužů . . . . .	19
3.3 Role žen . . . . .	19
3.4 Proměny rodiny . . . . .	19
3.5 Rozvodovost a mimomanželská porodnost . . . . .	20
3.5.1 Rodina po rozvodu . . . . .	20
3.5.2 Vyživovací povinnost . . . . .	21
3.5.3 Alimenty od státu . . . . .	22
<b>4 Matky v sociálním systému</b>	<b>24</b>
4.1 Sociální stát . . . . .	24
4.1.1 Sociální politika státu . . . . .	25
4.2 Přímé nástroje sociální politiky – finanční pomoc . . . . .	25
4.2.1 Peněžité pomoci v mateřství (PPM) . . . . .	25
4.2.2 Rodičovský příspěvek . . . . .	26
4.2.3 Porodné . . . . .	26
4.2.4 Přídavky na dítě . . . . .	26
4.2.5 Přídavek na bydlení . . . . .	26
4.2.6 Doplatek na bydlení . . . . .	27
<b>5 Matky na trhu práce</b>	<b>28</b>
5.1 Trh práce . . . . .	28
5.1.1 Právní nároky matek . . . . .	28
5.2 Evropské srovnání zaměstnanosti matek . . . . .	29
5.3 Matky samoživitelky . . . . .	29
5.3.1 Jak je možné zlepšit postavení matek samoživitelek? . . . . .	29

<b>6 Praktická část</b>	<b>33</b>
6.1 Cíle . . . . .	33
6.2 Respondenti . . . . .	33
6.3 Nástroje šetření . . . . .	33
6.4 Polostrukturovaný rozhovor . . . . .	33
6.5 Metoda sběru a vyhodnocení dat . . . . .	34
6.6 Charakteristika jednotlivých případů . . . . .	34
6.6.1 Matka A . . . . .	34
6.6.2 Matka B . . . . .	35
6.6.3 Matka C . . . . .	35
6.6.4 Matka D . . . . .	36
6.7 Vyhodnocení dat a jejich interpretace . . . . .	37
6.7.1 Rodina a zaměstnání . . . . .	37
6.7.2 Pomoc rodiny nebo přátel . . . . .	37
6.7.3 Podpora státu . . . . .	38
6.7.4 Subjektivní vnímání největšího problému . . . . .	38
6.7.5 Jak situaci zlepšit . . . . .	39
<b>Závěr</b>	<b>40</b>
<b>A Přepis rozhovoru s matkou C</b>	<b>45</b>
<b>B Summary</b>	<b>48</b>

## Seznam zkratk

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NOZ	Nový občanský zákoník
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
PPM	Peněžitá pomoc v mateřství

## Úvod

Na začátku všeho byl dokument Olgy Sommerové „Samoživý“. Tento dokument zachycuje výpovědi devíti matek samoživitelek a jednoho otce samoživitele. Představuje zde téma, které se zdá být opomíjené a přehlížené. V drtivé většině případů je rodičem samoživitelem matka [1]. Proto se výhradně na ně bude soustředit má práce. Před revolucí matky samoživitelky musely často bojovat se stigmatizací svého statusu a nepřijetím společností. Heslo „rodina je základ státu“, a striktní vymezení pojmu rodina, nepřipouštělo jakoukoliv jinou formu výchovu, než sezdaným párem.

Po roce 1989 rozvodovost i mimomanželská porodnost prudce roste. Podpora od státu se ovšem mění minimálně. Přestože se podle statistik v roce 2015 narodila téměř polovina dětí mimo manželství, podpora těchto rodin je v ČR stále velmi zaostává za evropskou normou. Ministrině Marksová se snaží zlepšit pozici matek a dosahuje určitých pokroků (možná jako první ministr MPSV). Mnoho zákonů, které by určitým způsobem pomohly, bylo ale „smeteno ze stolu“ poslaneckou sněmovnou. Dokonce některé výhody byly zrušeny. Zásadně se nezvyšuje finanční podpora, minimálně se zlepšují pracovní podmínky a vymáhání alimentů, pokud otec neplatí, bývá složité. Matky samoživitelky bývají jednou z nejohroženějších sociálních skupin, přesto se jim věnuje minimálně pozornosti od politiků a zákonodárců. Rodiče samoživitelé i jejich rodiny marně čekají na jistotu, že se nemubudou dále pohybovat na hraně chudoby. Toto je výčet problémů pouze u podpory státu.

Zaměřuji se zde na rodiny s jedním rodičem-matkou, která musí zaopatřit svou rodinu finančně. Musí svým dětem také věnovat více času, více energie, více podpory, protože se při tom nemůže spolehnout na svého partnera/manžela. Jsou tedy vystaveny velkému psychickému náporu.

Má teoretická část nahlíží na tuto problematiku z psychologického, sociologického, právního a ekonomického hlediska. Rozebírám proměny rodiny v dnešní společnosti a genderové role rodičů. Zkoumám postavení žen, matek obecně a zvláště samoživitelek v sociálním systému a jejich možnosti na trhu práce. Z právního hlediska se zaměřuji na rozvod, porozvodovou péči, výživné a problémy s tím spojené. Praktická část obsahuje rozhovory s matkami samoživitelkami. Cílem je zjistit, co je největším problémem, kterým musí matky čelit.

# 1 Vymezení pojmů

V literatuře o této problematice často najdeme označení „matky samoživitelky“. Nebo „svobodné matky“, tento termín už ale vymezuje jen část samoživitelek, nepatří do něj rozvedené a ovdovělé matky. Státní úředníci používají termín „osaměle žijící rodič“.

V zákonech se tento pojem neobjevuje. Zákon o podpoře „osaměle žijících rodičů“ totiž neexistuje. Rodič si o finanční podporu může požádat skrze několik různých žádostí na příspěvek.

## 1.1 Matky samoživitelky

Obecně jsou matky samoživitelky ženy, které jsou matkami, ale nejsou vdané. Můžeme je ale rozdělit do tří skupin. První skupinu můžeme vymezit jako matky, které se staly samoživitelkami z důvodu rozpadu vztahu, nebo manželství. Tyto matky se musí vypořádat nejen s psychickým náparem, ale také s nastalou ekonomickou situací. Více se těmto matkám věnuji v kapitole „rodina po rozvodu“.

Další skupinou jsou ženy, které se rozhodnout mít a vychovávat dítě bez partnera. Dnešní moderní společnost připouští i tuto možnost rodiny. Matky s otcem neudrží vztah a vychovávají děti zcela samy.

Poslední skupina je nazývána samoživitelkami pouze z právního hlediska. Tyto matky nežijí v manželství, přesto samy neživí rodinu. Žijí v dlouhodobém partnerském svazku, tedy v nesezdaném soužití. Kvůli této skupině matek se zrušily v roce 2008 výhody pro matky samoživitelky. Stát na ně pohlížel jako na zeuživatele dávek a nedokázal vytvořit zákon, který by pohlížel na to, zda matka s otcem žije, nebo ne. Bohužel tato změna zákona měla vliv plošně na všechny matky samoživitelky.

Jiné rozdělení můžeme vidět u Hamplové [2]. Ta v 5. kapitole své publikace interpretuje výzkum SEPM a zaměřuje se na postoje a důvody, proč se ženy neprovdaly před narozením prvního dítěte. Do tohoto průzkumu byly zahrnuty i matky, co byly v době narození prvního dítěte rozvedené nebo ovdovělé.

„Nedobrovolně svobodné“ matky, hlavním důvodem proč se nevdaly je, že partner nesouhlasil s manželstvím. Jako důležitý důvod uvádějí, že partner buď nechtěl svazek, nebo že neukončil předešlé manželství. Většina z nich v průzkumu uvádí, že s otcem dítěte před narozením nežila a jejich vztah označovaly za nejistý, nebo nefunkční. Do této skupiny spadají spíše ženy s nižším vzděláním, tj. základní nebo střední bez maturity.

Další skupinu označuje jako „liberální svobodné matky“. Na jejich hodnotovém žebříčku není svatba příliš vysoko, považují ji za zbytečnou formalitu. Většina z nich, na rozdíl od nedobrovolně svobodných matek, žila s otcem dítěte před narozením, důvodem není ani nesouhlas partnera a strach o budoucnost jejich vztahu.

Poslední skupinou jsou „pragmatické svobodné matky“. Ani partner, ani matka do manželství vstoupit nechtěli. Na rozdíl od nedobrovolně svobodných matek vidí manželství jako zbytečnou instituci, která by jim mohla vzít svobodu a nezávislost. Vztah mezi partnerem a matkou v době kolem narození dítěte je velmi nestabilní. Mezi další významné důvody uvádí ekonomické výhody svobodných matek a myslí si také, že svatby jsou příliš nákladné.

## 2 Vliv feminismu na postavení žen v historii

Za počátek feminismu se často pokládá Velká francouzská revoluce, nebo Americká revoluce, či stávková šička v anglických automobilkách. S nadsázkou můžeme za počátky českého feminismu považovat staré české pověsti a jejich příběhy o Dívčí válce, nebo kněžně Libuši a jejich sestřích.

Téma feminismu a jeho vlivu na postavení žen ve společnosti úzce souvisí s tématem mé práce. Postavení dnešních matek samoživitelek je zcela odlišné od jejich postavení před sto lety a doufejme, že bude jiné za sto let.

### 2.1 První vlna feminismu

Na přelomu 18. a 19. století, kdy se rozvíjí průmyslová výroba, pracují kromě mužů i matky a děti příslušící k nejnižším sociálním vrstvám a zajišťovaly si tak prostředky na obživu. Oproti mužům měli nevýhodné postavení. Mužská povolání měla tradici profesního povolání – cechy, tovaryšstva – a tak si mohli vyjednávat podmínky. Ženy naopak měly vyjednávací pozici velmi těžkou a tak jejich platy byly stlačovány na minimum.

V průběhu 19. století se situace vyostřuje. Na jedné straně stereotyp muže jako jediného živitele naráží na svůj limit a ženy jsou nuceny přispívat. Na druhé straně se objevuje tzv. „proletářský antifeminismus“, který vidí v ženách uzurpovatelky mužských pozic na trhu práce. Důsledkem této společenské situace bylo „domestikování“ ženských povolání. To znamená přesunutí práce žen do domácí sféry, práce se tak zneviditelňuje a znehodnocuje. Muži je zpět přidělen statut živitele rodiny. Ženě tak bere její svobodu a na muže klade velký tlak na zaopatření rodiny.

Celé toto období, až zhruba do roku 1930 je označováno jako „první vlna feminismu“. Ženy neustále vznášely nároky na volební právo, právo vlastnit majetek pracovat (za lepších podmínek). Významnými událostmi bylo masové vystoupení žen za Velké francouzské revoluce (jejich požadavky byly zamítnuty). Dále vznik sufražetek, tak se označovaly ženy bojující za práva žen v Anglii (suffrage – volební právo). Rozvoji feminismu pomohla 1. světová válka, po níž byl v mnoha zemích uzákoněno volební právo žen. Protože muži bojovali, ženy zaujaly jejich místo v mnoha zaměstnáních. Neopomenutelná byla také jejich role ve zdravotnických zařízeních a organizacích. Poté se díky ekonomické krizi a hrozbě (a později příchodu) fašismu pozornost přesunula z ženského tématu právě na tyto problémy.

### 2.2 Druhá vlna feminismu

Druhá vlna feminismu přichází v 60. letech 20. toletí. V Československu se díky ideologii reálného socialismu vyvíjí postavení žen odlišně, než na západě. Druhé vlně feminismu předcházely jak první feministické myšlenky v literatuře (V. Woolfová-eseje – Vlastní pokoj, tři guineje zabít domácího anděla, G. Simmel) tak výrazně zvětšený podíl žen studujících na univerzitách. V 60. letech se tedy ženská témata přesunují na univerzitní půdu a ustanovují se vědní obory, které je studují. Spolu s tím se vytváří hnutí hippies, které je antiburžoázní a odmítá zavedené modely měšťanské společnosti. Součástí byl i požadavek, aby si ženy o sobě

mohly rozhodovat samy. Mezi těmito dvěma skupinami se sice vytvořilo hnutí, ale publikace a data výzkumů dodávaly podklady argumentům aktivistek a měnily stav vnímání společnosti.

Ženy si po první vlně uvědomují, že samotné prosazení zákona nemá velký vliv na proměnu společnosti. Druhá vlna tak přináší nové přístupy a témata. Kromě toho, že žena má zákonem daná práva a má mít odvahu je prosazovat, se pozornost začala zaměřovat na dvě hlavní roviny. Hana Havelková tyto roviny rozděluje „na kulturu v nejširším slova smyslu (instituce, jazyk, chování aktérů, příslušníků dané kultury atd.) a na psychologickou problematiku formování genderové identity, na problematiku socializace v dětství i mechanismy reprodukování tzv. genderových vzorců v dospělosti“ [3]. V 70. letech se rozvíjí také studia muže. Zkoumá se mužská identita v jiných než veřejných rolích – otcovství, partnerské vztahy a také problematika tlaku na muže z hlediska standartu maskulinity a profesní kariéry.

### 2.3 Feminismus v Československu

V Československu se feminismus vyvíjí odlišně. Socialismus se snaží vytvořit „nového socialistického člověka“, kdy budou odstraněny všechny sociální rozdíly včetně genderových. Vývoj postavení žen bývá rozdělen do dvou období – 50. a 60. let a 70. a 80. léta. V prvním období se klade důraz na emancipaci žen. Zaměstnanost žen je režimem označována za osvobození od domácích prací a osvobození „z pout patriarchální společnosti“. Ženy se díky příjmu stávají nezávislejšími na svých partnerech. Matkám je nabízena péče o děti už od tří měsíců, kdy končí mateřská, a celotýdenní hlídání. Mnohem více žen také nastupuje v 50. letech na vysoké školy. Jsou schváleny zákony, které umožňují snazší přístup k interrupci a antikoncepci. Tyto změny ovšem v důsledku neměly vliv na změnu vnímání tradičního způsobu fungování domácností. Nezvýšilo se společenské uznání ani prestiž žen, natož jejich vliv v politice. Přestože ženy měly práci, byla to většinou povolání na tzv. sekundárním trhu a byly využívány jako levní pracovní síla. Povolání, jež byla z větší části feminí – např. administrativa, zdravotnictví a školství, byla platově hůře ohodnocena a jejich společenská prestiž poklesla. Ženy měly jen malou šanci dostat se do vedoucích pozic. Z emancipace žen tak vzniká „dvojí břemeno“, kdy žena musí chodit do zaměstnání a péče o domácnost závisí na ní.

Maříková [4] i Vodochodský [5] se shodují, že se za socialismu a zvláště v 60. letech mění váha veřejné i soukromé sféry v životě lidí. Díky klesající natalitě vyzdvihuje role ženy-matky a význam rodiny. Kvůli zestátnění podniků a státem kontrolovaných s organizací se veřejná sféra, která byla doménou mužů, stává se nezajímavou, nepříjemnou a mnohdy nebezpečnou. Soukromá sféra, dříve vnímaná jako plná domácích, rutinních a „ženských“ prací, se proměňuje v útočiště před okolním světem, kde každý může projevit svůj názor. Dává se velký důraz na rodinu a její výchovnou roli. Vodochodský [5] ovšem předkládá problém – „Je otázkou, nakolik nárůst důležitosti ženských rolí znamenal také nárůst společenského ohodnocení žen. Autorky se většinou shodují na tom, že veřejné oceňování ženské práce bylo spíše formální záležitostí a že jinak zůstávala dál vnímaná tradičně jako méněcenná. Jinými slovy, ženy byly sice v soukromí ještě více nepostradatelné než dříve a samy se tak často vnímaly, ale na jejich reálné společenské postavení to nemělo zásadní vliv.“

V polovině 80. let je možnost otce pečovat o dítě koncipována jako „výjimka z pravidla“, bylo to tedy možné jen při určitých životních situacích [6]. Mateřská role je tedy ponechána



výlučně matkám.

Socialistický režim tedy nastavil muže jako normu, k níž se měly ženy přiblížit. Ženy měly chodit do zaměstnání, ale muži neměli zastávat recipročně jejich roli v rodině. Stát vynechal účast mužů v neplacené práci. Tento model, který se zaměřil pouze na ženu, tedy nemohl vést k rovnosti pohlaví.

## 2.4 Feminismus dnes

V dnešní době je pojem feminismus stejně těžko definovatelný jako rodina. Historicky se dělil do několika větví – např. radikální feminismus, který vnímá ženu jako nadřazené pohlaví, rodinný feminismus, který se snaží zvýšit prestiž mateřství ve společnosti a jiné.

Postavení žen se od revoluce zlepšuje a možná proto je tolik lidí přesvědčeno, že feminismus je přežitek. Označení feministka má velmi často pejorativní nádech a občas je považováno snad až za nadávku. A mnozí političtí i vědecktí představitelé a média nápravě reputace tohoto slova nepomáhají. Přestože to někteří popírají, data z výzkumů ukazují, že ženy jsou placeny méně na stejné pozici, než muži. Že zaměstnanost žen je menší, než zaměstnanost mužů. V poslanecké sněmovně je podíl zastoupení žen a mužů zhruba 20:80 [7].

Feministické hnutí se snaží o zrovnoprávnění pohlaví, ale poukazuje také na jejich rozdílnost. Snaží se, aby se pohlíželo na individualitu každého jedince a společenské normy určovali jak muži tak ženy stejným dílem. Stejně tak dává důraz na rovné pracovní příležitosti na trhu práce, což je zásadní pro matky samoživitelky. Nebudou poté muset brát podřadné práce a budou plnohodnotnými členkami ekonomiky.

## 3 Rodina

Rodinu zkoumá mnoho vědních disciplín – psychologie, pedagogika, sociologie, ekonomické vědy a další společensky vědní disciplíny. Každé odvětví definuje pojem rodina odlišně. A jak říká Matoušek [8], rodina vždy byla zásadním prvkem v životě jedince i společnosti a je univerzálním fenoménem všech lidských společností. Odvíjí se od kultury a společnosti.

Jak uvádí Matoušek [8] pojem rodina je v dnešní době stále obtížnější přesně definovat. Dříve se za rodinu považovala skupina lidí – manželé – muž a žena – a jejich dítě/děti, kteří mezi sebou mají krevní pouto, případně rodina dítě adoptovala. Dnes má rodina mnoho podob. Do pojmu se zahrnuje rodina s jedním nebo více dětmi a se dvěma (ať sezdanými, či nesezdanými) rodiči vlastními, jedním vlastním a jedním nevlastním rodičem, rodina náhradní, rodina monoparentální vzniklá rozvodem, ovdověním nebo rozpadem svazku. Dále se rodinou nazývá matka bez partnera, která nikdy nebyla provdána a její děti. Základem rodiny nemusí být pár, natož heterosexuální pár – přestože z právního hlediska tuto rodinu stát neuznává.

Velmi vágně se dá rodina definovat jako společenství lidí, kteří se jako rodina cítí.

Rodina se dá popsat také jako sociální systém, který se neustále vyvíjí.

Rodinu lze charakterizovat jako “institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, a vychází z úpravy rodinného práva“ [9].

Předpokládá se, že členové rodiny mezi sebou mají určitý intimnější vztah a důvěru. Obecně platí, že rodina je nejvhodnějším prostředím pro výchovu dítěte, žádná jiná instituce ji nedokáže nahradit.

Rodina má 4 základní funkce – biologickou, výchovnou, ekonomickou a emocionální.

### 3.1 Genderové role v rodině

Role v rodině jsou spjaty jak s biologickými předpoklady jedince, tak s genderovými stereotypy. Tedy s normami, které utváří společnost. Hamplová [2] používá práci R. LaRossy a dělí rodičovství na dvě roviny. Rozlišuje mezi „kulturou rodičovství“, která je definovaná obsahem sdílených norem, hodnot, mínění, názorů na chování rodičů a mezi „chováním rodičů“, tedy rovinou behaviorální.

#### 3.1.1 Genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou „ustálené vzorce nazírání a chápání muže a ženy, jejich vlastností, schopností, jednání i jejich očekávání“ [10, s. 150]. Tyto stereotypy jsou často založené na tradicích a zakořeněných představách. Vyjadřují zjednodušené a rigidní vzorce chování, které jsou očekávány od každého jedince příslušného pohlaví. Pomáhají člověku orientovat se ve světě. Bohužel ale jedince mohou omezovat, jelikož se nepřihlíží na jeho individuální schopnosti a charakteristiky.

Genderové stereotypy se v závislosti na čase mění velmi obtížně a často velmi pomalu reflektují změny v chování společnosti i v sociálních podmínkách jedinců. Argumentace bývá většinou velmi direktivní a emočně zabarvená, takže nepřipouští jinou možnost, než chápat

genderové stereotypy jako neměnné skutečnosti a nezměnitelná pravidla. Tyto stereotypy jsou také udržovány a posilovány „sociálními mechanismy, institucemi, mediálním diskursem i politiky a ekonomicky“ [10, s. 150].

V důsledku těchto skutečností bývají genderové stereotypy nereálné a odtržené od skutečnosti a tak vytvářejí „schizofrenii“ mezi tím, čeho jedinec může a chce dosáhnout a co od něj společnost očekává.

### **3.2 Role mužů**

Mužům bývá přisuzována tradiční role otce – živitele rodiny. Pozornost je tedy zaměřena na jeho profesní zařazení a zajištění rodiny. Po muži se pečovatelské úkony nepožadují, nebo se nepředpokládá, že by je chtěl vykonávat, nebo v nich mohl vynikat.

Lamb (1986) dle [2] píše, že otcovská role má tři hlavní komponenty. První je přímá interakce rodiče s dítětem. Druhou nazývá „dostupnost“, kdy je rodič blízko, „na dosah“ a může dojít k přímé konfrontaci. Poslední komponenta je velmi těžko vymezitelná. Je jí zodpovědnost. Lamb jí označuje za nejdůležitější. Všechny činnosti se dají delegovat na jinou osobu, která je dělá dobrovolně (blízká osoba), nebo za úplatu. Rozděluje rodiče na ty, kteří jsou s povinností spojené s rodičovstvím identifikováni a přijímají s tím i všechny omezení a zátěže a těmi bez trvalé identifikace, kteří rodičovské aktivity vykonávají pouze dobrovolně a když se jim to hodí.

První dva body se dají identicky přenést i na mateřství. V oblasti zodpovědnosti poukazuje Lamb, že otcové často spadají do skupiny rodičů bez trvalé identifikace.

### **3.3 Role žen**

Žena má jak roli rodinnou, tak roli pracovní.

Podle drtivé většiny společnosti hlavní rodinná role je role matky. Genderové stereotypy vyplývají z biologické determinace. Dítě je po porodu na matce závislé a matka se mu věnuje, je jí proto přisouzena role pečovatelky a vychovatelky. Jsou jí přisuzovány ale i další role a činnosti, které s biologií nemají nic společného, jsou pouze výplodem tradic a sociálních tlaků. Tyto „nadstavbové“ role ovlivňují postavení matky nejen v rodině, ale také celkově ve společnosti.

Předpokládá se, že každá žena automaticky bude vychovatelkou a pečovatelkou. A to nejen pečovatelkou dětem, ale také pečovatelkou manželovi/partnerovi, případně také starých nebo nemocných členů rodiny.

V minulých letech se situace pomalu mění. Díky vysoké rozvodovosti, mimomanželské porodnosti, konce dominance tradičních rodin, kde je muž jako hlavní živitel a dalších faktorů, se pohled na ženy mění. Nejsou už primárně a pouze pečovatelkami, jejich participace na trhu práce výrazně vzrostla. Přesto neustále musí bojovat s předsudky a stereotypy.

### **3.4 Proměny rodiny**

Jelikož se mění společnost, mění se i struktura a fungování rodiny. Společnost je dnes zaměřena především na úspěch a individualismus a tak je typická rodina „malá a proměnlivá“ [8, s. 17].

Pro rodiče je těžké skloubit pracovní kariéru a péči o rodinu. To souvisí i s faktem, že mladí lidé vstupují do manželství a zakládají rodinu v průměru o několik let později, než tomu bylo před dvaceti lety. Důvodů je mnoho, ale existují dva zásadní názorové směry. První poukazuje na změnu hodnot ve společnosti a rozšíření možností mladých lidí. Druhý se zaměřuje na ekonomickou stránku manželství a rodičovství. Náklady na dítě se zvyšují více než rostou mzdy. Ani bytové podmínky pro mladé lidi nejsou příliš příznivé. A při tlaku, jaký dnešní společnost vytváří na výkon a kariérní postup v zaměstnání není lehké zakládat rodinu.

Mění se také zapojení rodičů do výchovy. Období reálného socialismu vymezilo tyto rodičovské role poměrně jasně. Ženy byly vychovatelky a otcové se měli postarat spíše materiálně. V dnešních rodinách se stále zvyšuje podíl rodiny, kde jsou rodičovské aktivity sdílené. Otcové se zapojují více do výchovy a rodičovských aktivit.

### 3.5 Rozvodovost a mimomanželská porodnost

V posledních 50 letech se zvýšila rozvodovost a mimomanželská porodnost a snížila se intenzita sňatečnosti. V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, za socialismu, pouze pět žen ze sta zůstalo neprovdaných a bezdětných. V roce 1990 dvě třetiny žen v plodném věku byly vdané, čtvrtina svobodná a každá desátá rozvedená či ovdovělá. V roce 2006 do vdané skupiny spadá 48% žen v plodném věku a 40% je svobodných. Celkem se mimo manželství (svobodným, rozvedeným, nebo ovdovělým matkám) narodilo v roce 2006 33% dětí. [2] V roce 2015 se narodila téměř polovina dětí – 47,8% – mimo manželství. Z toho 42,3% svobodným matkám, rozvedeným 5,3% a ovdovělým 0,2% [11, s. 8].

Nejvíce manželství se podle dat ČSÚ (zkoumané období 1950-2016) rozvedlo v roce 2010, kdy se rozvodem prošel každý druhý pár. Od té doby údaje vykazují mírný pokles. V roce 2015 se rozvedlo zhruba 46% manželských párů [12]. Tyto data tedy ukazují, že podíl neúplných rodin není zanedbatelný. Je vidět, že manželství „ztratilo status jediné sociálně akceptovatelné instituce pro narození dítěte“ [13, s. 24]. Tak jako společnost se i rodina vyvíjí a mění.

#### 3.5.1 Rodina po rozvodu

Pro ženu a muže má rozvod jiné důsledky. Žena (které z 90% připadnou děti) se musí přeorientovat z modelu rodiny s dvěma příjmy, kde vedle své profesionální aktivity pečovala s pomocí partnera o děti, na model rodiny s jedním příjmem, kde veškerá péče o děti závisí pouze na ní. Tyto nároky se nemusí shodovat s nároky zaměstnání, ať už jde o časové nároky, nebo nedostatečná výše platu. Pro subjektivní hodnocení životní úrovně není až tak reálná úroveň, jako spíš její změna v důsledku rozvodu. Pokud byl hlavním živitelem muž, tato změna je radikální. Pokud matka před rozvodem přispívala značnou měrou do rodinného rozpočtu, nebo byla hlavní živitelkou rodiny, dokáže se po rozvodu lépe přizpůsobit. Ve většině případů ovšem rozvod působí rodině ekonomický „šok“. Nejkrušnější bývá období bezprostředně po rozvodu, než se matka přizpůsobí situaci, najde si práci, přibere si brigádu a než muž začne platit alimenty (což může trvat až rok).

Jak uvádí Dudová [14], muž si své profesionální postavení může ponechat a získá větší časový prostor, který může věnovat zaměstnání. Ovšem musí se potýkat s hledáním nového

vyhovujícího bydlení a vyrovnat se s tím, že už nemá společné bydliště a život se svou rodinou. Otec přestává být každodenní součástí životů svých dětí a jejich vztah se mění. To a placení alimentů může vést k frustraci, protože čas s dětmi se zkrátí, ale výdaje jsou vysoké.

Následkem rozvodu nebývá pouze těžší ekonomická situace neúplných rodin. Rozvod je velmi náročný také na psychiku každého člena rodiny. To může vyústit ve výchovné problémy a emocionální nestabilitě. Matka musí zajistit rodinu materiálně i emocionálně a sama se musí vyrovnat se ztrátou partnera. Zvláště náročná bývá situace, kdy je žena v manželství relativně spokojená a rozvod přijde jako „blesk z čistého nebe“. Tyto ženy neměly možnost čas si vytvořit sociální síť podpory a pomoci a musí předefinovat svou představu o životě a svém novém sociálním statusu.

Rodina také bývá vystavována stigmatům neúplných rodin. Mezi ně patří negativní stereotypy označující matku za nezodpovědnou, osočující jí z parazitování na sociálním systému. Pokud matka nepracuje, zneužívá sociální dávky. Pokud pracuje, nevěnuje se dostatečně dětem a její mateřské schopnosti bývají zpochybňovány. Děti musí bojovat s předpokladem okolí, že budou mít výchovné či studijní problémy, jelikož nepocházejí z úplné rodiny.

Zatímco tedy muži bývají zvýhodňováni ekonomicky, ženy dostávají výhodu v porozvodové péči o děti. Obě tyto výhody jsou ale relativní, jelikož otec ztrácí kontakt s dětmi a matka se dostává často do svízelné ekonomické situace.

### 3.5.2 Vyživovací povinnost

Zákon (NOZ, [15]) definuje několik forem vyživovací povinnosti. Vychází z předpokladu, že manželé mají právo na stejnou životní úroveň a zaměřuje se na specifika vyživovací povinnosti u rozvedených manželů, nároky mezi předky a potomky a na situaci neprovdaných matek.

Vyživovací povinnosti se tak dají rozlišit na 5 druhů:

- *Vzájemná vyživovací povinnost manželů* – jak bylo uvedeno, vychází z principu, že manželé mají právo na stejnou životní úroveň, materiální i kulturní ([16, §91]).
- *Výživné rozvedeného manžela* – vyměřuje se v „přiměřeném rozsahu“, především , pokud se bývalý manžel nedokáže sám živit a tato neschopnost pochází z manželství, nebo má původ v něm ([15, §760]).
- *Vyživovací povinnost mezi předky a potomky* – oproti zákonu o rodině včleněno slovo „vzájemná“, tedy nejen povinnost rodičů/prarodičů vůči dětem, ale také dětem vůči rodičům/prarodičům, jež se v posledních letech vytrácí. §915 NOZ [15] uvádí, že „životní úroveň má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte.“

Obecně platí pravidlo, že přednost má vztah rodič-potomek a až potom prarodiče, bližší příbuzní před vzdálenými.

- *Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce* – v případě, že je matka neprovdaná, má otec povinnost platit výživné dva roky od data narození dítěte. Musí přispět v přiměřeném rozsahu na spojené s těhotenstvím a porodem ([15, §920]). Matka o tuto dávku musí požádat nejpozději do dvou let od narození dítěte ([15, §922]).

Díky tématu, kterému se má práce věnuje, bych se zaměřila na vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi. Pohled na něj se v průběhu let vyvíjel a měnil. V době socialismu se pohlíželo především na spotřební charakter výživného, tedy výpočet daný materiální spotřebou dítěte. Novela zákona o rodině z roku 1998 tuto praxi změnila. Uzákoni se, že dítě má právo na stejnou životní úroveň, jako jeho rodiče, především pak toho rodiče, jehož životní úroveň je vyšší. Dále, pokud to příjem rodiče/předka dovoluje, by odůvodněnou potřebou dítěte měla být tvorba úspor. ([15, §917])

Vyživovací povinnost má každý otec vůči svému dítěti. „Nezletilé dítě, které není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě.“ ([15, §912])

Matka samoživitelka (ať už nikdy neprovdaná, rozvedená, nebo ovdovělá) je hlavním živitelem rodiny. Kromě příjmů ze zaměstnání se druhotným příjmem a dílčí podporou může stát výživné od otce dětí.

Výměr výživného odvozuje soud od příjmu rodiče a jeho majetku, tedy majetkové potencialitě osoby. V publikaci SOU Avse uvádí, že běžná částka se pohybuje mezi 15-25% příjmu rodiče [14, s. 98]. Pokud tedy je průměrná mzda v ČR 29 320 Kč, jak uvádí ČSÚ, průměrná částka výživného se nachází kolem čtyřmi až sedmi tisíci za dítě. Přihlíží se také k tomu, jestli otec zabezpečuje své dítě jiným způsobem, např. placením stavebního spoření, úrazového pojištění, kroužku atd. Výměr se dá ale obejít, pokud otec pracuje „načerno“ přestože je jeho oficiální status „nezaměstnaný“, nebo pokud podniká a vykazuje ve svém účetnictví minimální zisky.

Vymahatelnost je pro matky velmi složitá. Český soudní systém považuje za hlavního vymahatele výživného matku. Pokud se otec rozhodne výživné neplatit, převezme roli exekutor soud, který skrze exekutory částku vymáhá. Ovšem pouze v případě, pokud příjem neúplně rodiny nedosahuje životního minima.

Pokud otec neplatí výživné, může to být překážkou při vyplácení sociálních dávek. Pokud se matka alimentů zrekne, stát to může brát jako zřeknutí se příjmů a to ohrožuje nárok na sociální podporu a pomoc.

Při dlouhodobém neplacení výživného hrozí viníkovi trest až dva roky nepodmíněně. Častým problémem z hlediska matek a jejich závislosti na příjmu od otců je ustanovení §214 Trestního zákona [17], o účinné lítosti. To umožňuje odpustit trest otcí, pokud splatí alespoň část dlužné částky. Problém ovšem je, že otec tak může platit malou částku z celkové dlužné sumy a nemůže být potrestán. Matky tudíž nedostanou celou částku.

Stát se snaží najít různé recepty, jak těmto rodinám pomoci. Jedním z návrhů je novelizace o zálohovaném výživném.

### 3.5.3 Alimenty od státu

Ministerstvo práce a sociálních věcí nyní v čele s ministryní Marksovou se snaží již několik let prosadit zákon o zálohovaném výživném. Třikrát (poprvé v roce 2001) ho poslanci v minulosti odmítli, nebo zákon navrhovatelé stáhli, jelikož neměl dostatečnou podporu. V příštích měsících se o systému zálohovaného výživného bude hlasovat znovu.

Barbara Havelková a Kateřina Cidlinská mimo jiné analyzují postoje odmítavých poslan-

ců. Jedná se o projevy „ekonomického liberalismu, sociálního konzervatismu a genderových předsudků, ale i nedostatek skutečné politické vůle od vládních stran, respektive domácí strany předkladatelů/lek návrhu.“ [18, s. 60] V EU využívá nějaký systém zálohovaného nebo náhradního výživného 13 států. Hlavním důvodem je fenomén „feminizace chudoby“. Jelikož ženy mají méně výhodné postavení na trhu práce, mají nižší příjmy. Problém postavení žen na trhu práce rozebírám v pozdější kapitole. Neúplné rodiny s matkou se tak stávají nejrizikovější skupinou, kterou chudoba ohrožuje. Pokud navíc rodina nedostává finanční podporu ve formě výživného, stává se situace, především v nízkopříjmových rodinách, neúnosnou.

Tento systém výživného se dá rozdělit na dva typy – „náhradní“ a „zálohované“ výživné. „Náhradní“ výživné je založené na reálné potřebě dítěte. Neodvívá se od příjmů rodiče. Nemusí tedy záviset na neplacení výživného. Pokud výživné nedosahuje potřeb dítěte, stát tuto částku doplatí. Náhradní výživné se tedy blíží sociální dávce.

Pro ČR je reálnější druhý typ, tedy zálohované výživné, který také MPSV navrhlo. Pokud rodič neplatí státem stanovené výživné, nebo platí jen část, přebere tuto pohledávku na sebe stát. Matce vyplatí plnou výši výživného, nebo částku, která chybí do plné výše výživného. Od „neplatičů“ sumu vymáhá stát. Tento návrh je tedy postaven na návratnosti, na rozdíl od náhradního výživného.

Návrhy v české legislativě používají termín „náhradní“ výživné, přestože fakticky se jedná o typ zálohovaného výživného. Já budu tedy dále používat termín „náhradní“

V průběhu let se jednotlivé návrhy v lecčem lišily, především po finanční stránce. Současný návrh vyměřuje maximální částku náhradního výživného až na 2940 Kč (což je 1,2násobek dětského minima) a dosáhly by na něj pouze rodiny s příjmem pod 2,7násobku životního minima.

Hlavním bodem kritiky je finanční náročnost na stát. Návratnost je velmi nízká – kolem 10%- a tak se poslancům nelíbí, že by zdroj financí byly peníze vybrané na daních. Místo toho například navrhují zlepšit vymahatelnost u výživného pomocí exekucí, nebo zavést fond pro takto postižené děti. Finančním zdrojem by byly peníze z majetkové trestné činnosti. Opozice by raději zvýšila příspěvky na děti a snížila odvody za sociální pojištění pro rodiče.

Tak či tak je potřeba zavést zákon, který pomáhá rodinám v takto závažných situacích. A nejlépe se zatím prosadilo MPSV.

## 4 Matky v sociálním systému

Eva Mitchell rozděluje nástroje, jimiž stát může podpořit rodiny do dvou kategorií, na nástroje přímé a formální. Nástroje formální dále dělí na finanční a nefinanční.

Finanční nástroje státu jsou odpočty daní, úlevy, dávky a podobně. Mezi nefinanční dávky patří služby péče o děti a další služby pro domácnost s dětmi, institut poradenství a vzdělávací aktivity.

Formální nástroje jsou hůře měřitelné, jedná se o prestiž a společenské ohodnocení mateřství a rodičovství.

### 4.1 Sociální stát

V celé Evropě od přelomu 19. a 20. století pozorovat trend sociálních států. Sociální stát přebírá alespoň základní odpovědnost za své občany a jejich životní standart. Koncept sociálního státu může fungovat pouze v demokratickém systému a bývá úzce propojen s silnou tržní ekonomikou. Vymezuje se vůči liberální ideologii a čistě tržnímu kapitalismu. Stejně tak proti centrálně plánované ekonomice a socialistickému státnímu zřízení.

Pojem sociální stát pochází z anglického „welfare state“, termín by se dal přeložit také jako stát blahobytu, asistenční stát, či stát veřejných sociálních služeb. Poprvé tento termín použil ve 40. letech 20. století.

Ideologie sociálního státu se začala prosazovat ve 20. století po 2. světové válce. Ale myšlenky blízké konceptu sociálního státu můžeme nalézt už u Locka, Hobbese a Rousseaua, či v myšlenkách Velké francouzské revoluce.

Po Druhé světové válce se prosazuje mnoho sociálních reforem, které jsou základem pro koncept sociálního státu. Během celého 20. století se společnost vyvíjí. Po počátečním boomu sociálních reforem se zvyšují sociální dávky i rozšiřování sociálních služeb. Poté přichází ropná krize a státy se musí uskromnit. Z tohoto období pochází rozdělení typů sociálních států podle Richarda H. Titmuse [19]:

- *Reziduální* – odpovědnost státu je minimální. Zajištění potřeb nechávají na trhu a rodině samotné, pokud tento systém selže, nastupuje na jeho místo. Sociální dávky jsou nízké a pokrývají pouze základní existenční minimum. Sociální pojištění je dobrovolné. Tento model byl velmi populární v USA do roku 1929, kdy vypukla velká hospodářská krize.
- *Institucionální* – neboli sociálně demokratický. Je opakem reziduálního. Odpovědnost státu je vysoká a vychází z principu prevence. Má za cíl všem dopřát pocit sociálního bezpečí a tím dosáhnout pospolitosti ve společnosti a předcházet konfliktům. Všichni občané jsou kryti povinně poskytovanými službami. Tento systém funguje ve Skandinávii.
- *Pracovně výkonný* – sociální podporastátu se odvíjí od pracovního začlenění každého jedince do pracovních struktur. Míra participace státu závisí na momentálním složení vlády. Dnes např. v Německu, Francii a Belgii.



Jak už jsem uvedla na začátku této kapitoly, sociální stát nemůže vzniknout v podmínkách totalitního režimu. U nás se proto sociální stát začal vyvíjet až po roce 1989, resp. po roce 1993, kdy se vznikla Česká republika. Stát tehdy musel čelit novým výzvám, jelikož musela čelit např. nezaměstnanosti, která byla za minulého režimu uměle potlačována. Sociální politika se od té doby mění podle toho, která parlamentní strana vládne, má většinu v parlamentu a v senátu. Pravicové strany kladou více zodpovědnosti na občany a jejich zapojení do pracovního systému, chce zavést rovné daně a podporuje spíše tržní ekonomiku. Levicové strany naopak přejímají odpovědnost na stranu státu. Rozlišuje mezi jednotlivými sociálními vrstvami, tradičně zvyšuje jak důchody, tak např. příspěvky na děti.

#### 4.1.1 Sociální politika státu

Pojem sociální politika je stejně těžko definovatelný jako pojem rodina.

Obecně lze říci, že sociální politika se zaměřuje na člověka, jeho rozvoj a kultivaci životních podmínek a dispozic. Dále má za cíl rozvoj jeho osobnosti a kvality jeho života.

Sociální politika se neustále mění a vyvíjí, protože se musí přizpůsobovat měnícím se podmínkám podmínkám.

Důležitým produktem sociálního státu je systém sociálního zabezpečení. Ten se skládá ze tří pilířů:

- Sociální pojištění (zákon č. 589/1992 Sb.)
  - Zdravotní
  - Sociální
    - \* Nemocenské
    - \* Důchodové
    - \* Příspěvek na státní politiku
- Státní sociální podpora (zákon č. 117/1995 Sb.)
  - Záleží na příjmu – porodné, příspěvek na bydlení, přídavek na dítě
  - Nezáleží na příjmu – rodičovský příspěvek, pohřebné, pěstounské dávky
- Sociální pomoc
  - Dávky hmotné
  - Dávky sociální péče
  - Služby

## 4.2 Přímé nástroje sociální politiky – finanční pomoc

### 4.2.1 Peněžité pomoc v mateřství (PPM)

Nejedná se o sociální dávku, ale dávku z nemocenského pojištění pro ženy. Jedná se o dávku nahrazující příjem matky v době těhotenství, nebo při péči o novorozence. Tuto dávku matky dostávají po dobu 28 týdnů, pokud porodí dvě a více dětí, je tato lhůta prodloužena na 37

týdnů. Matka může částku začít pobírat od počátku šestého či osmého týdne před termínem porodu. [13, s. 37]

Na rozdíl od rodičovského příspěvku, na mateřskou nemá právo každý. Na tuto dávku má nárok zaměstnanec, OSVČ a student.

V případě zaměstnance musí zaměstnavatel platit matce nemocenské pojištění minimálně 270 dní za poslední 2 roky (doba placení nemocenské může být přerušovaná).

OSVČ kromě této podmínky navíc musí splnit podmínku, že nemocenské muselo být placeno nejméně 180 dní v posledním roce.

Student musí splnit podmínku úspěšného absolvování studia.

Dále je podmínkou, že matka nemá příjem z výdělečné činnosti a těhotenství skončí porodem.

Výše PPM se odvíjí od předchozího platu matky. Z průměrného výdělku ženy se podle speciální forule vypočítá denní vyměřovací základ, PPM činí 69% z tohoto základu.

#### **4.2.2 Rodičovský příspěvek**

Dále „rodičovská“. Na tuto dávku dosáhne každý, bez ohledu na to, jestli byl zaměstnaný nebo ne. Jedná se o sociální dávku, která se vyplácí po mateřské dovolené (pokud na ní má matka nárok) matce, která se stará celodenně o své dítě. Dávka je pevně stanovena na 220 000 Kč na potomka. Matka si rozhodne v jaké lhůtě si tuto dávku chce nechat vyplácet. Nejdéle do 4 let – je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené, tak do 7 let – dítěte, nejkratší lhůta je 19 měsíců.

#### **4.2.3 Porodné**

Tuto dávku sociální pomoci může matka dostat nejdříve v den porodu a nejpozději 1 rok po narození dítěte. Jedná se o jednorázovou dávku, kterou může ve výjimečných případech dostat i otec, nebo osoba, která převzala dítě do péče. Od roku 2015 se porodné vyplácí pouze na první dvě děti. Na první dítě částka činí 13 000 Kč, na druhé 10 000 Kč. Na tuto dávku nemá nárok každá matka, vyplácí se pouze nemajetným rodičům.

#### **4.2.4 Přídavky na dítě**

Jsou odvislé od průměrných příjmů rodiny. Nárok má rodina, pokud její příjem nepřekročil 2,7násobek životního minima. Životní minimum „minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb“ (zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu [20]).

#### **4.2.5 Přídavek na bydlení**

Matka může dostat, pokud má nízké příjmy a vysoké nároky na bydlení.

Příspěvek na živobytí spadá do příspěvků hmotné nouze. Pokud z příjmu po odečtení nákladů na bydlení zůstane částka menší, než životní minimum, má matka nárok na doplatek.

#### 4.2.6 Doplatek na bydlení

Pokud matka po odečtení nákladů na bydlení nezůstane matce ani částka na živobytí, může požádat a doplatek. Jedná se o pomoc, o kterou se žádá až ve chvíli, kdy na úhradu všech nákladů nedostačují jiné sociální dávky. V případě, že je dítě nemocné a matka s ním musí zůstat doma, má nárok na „ošetřovné“. To je hrazené z nemocenského pojištění.

Na tyto dávky má nárok každá matka, která splní nároky pro přidělení dávek. Jedná se o obecný výčet dávek, kde se nepřihlíží k tomu, za je matka samoživitelkou, či nikoliv. Pokud se to neprojeví v příjmech rodiny. Jediná výjimka je u ošetřovaného. Obvykle se vyplácí po dobu maximálně prvních devíti kalendářních dnů, rodičům samoživitelům ještě o sedm kalendářních dnů déle [2].

Český stát neúplnou rodinu zcela neopomíjí. Jelikož se na ní nahlíží jako na rodinu , „která podléhá vyššímu finančnímu zatížení a ve srovnání s úplnými rodinami je méně stabilní a obecně zranitelnější“ [2, s. 81], řeší se přednostně.

Přesto výhody pro matky samoživitelky mizí, ačkoli počet dětí narozených mimo manželství roste. Do 1.1. 2007 měla matka samoživitelka nárok na prodlouženou mateřskou a s ní spojenou peněžitou pomoc v mateřství. Od roku 2007, kdy byl schválen nový zákoník práce tento nárok zaniká, delší mateřská – 38 týdnů – je poskytována už pouze ženám, které porodily dvě a více dětí. Kvůli odložené účinnosti tohoto zákona samoživitelky ještě nějakou dobu pobíraly peněžitou pomoc v mateřství (PPM) ještě 9 týdnů, to dnes už neplatí. Na rozdíl od Rakouska nebo Norska, kde stát samoživitelky podporuje nehledě na příjmy, české samoživitelky se do „zorného pole“ státu dostanou až ve chvíli, kdy se jejich příjmy pohybují na hranici životního minima. Jedna z matek v dokumentu to popsala slovy „to není žití, ale přežívání“.

## 5 Matky na trhu práce

### 5.1 Trh práce

Manea a Rabušic [21] dokládají, že v ČR se v rodinách utvořil tzv. neotradiční model: Hlavním živitelem je muž a žena je primárně pečovatelkou. Přestože nezřídka kdy partnerka vydělává víc, nebo přispívá značnou měrou do domácnosti, svého zaměstnání se poté zřekne a stane se vychovatelkou. Model rodiny mírně mění, podíl mužů na rodičovské se zvyšuje [22] a role žen a mužů se více individualizují. Konvenčním modelem rodinného uspořádání je stále zajištění kontinuálního průběhu mužovy profese, kdy pracovní dráha ženy je přerušována „mateřskými povinnostmi“.

Po nástupu ženy zpět do práce se model mění. Muž je stále živitelem a žena kombinuje práci a péči o rodinu. Čermáková [23] tento model označuje jako „model pracující ženy-matky bez kariérových ambicí“. V ČR je míra zaměstnanosti žen 66,0%. Míra zaměstnanosti mužů v ČR činí 80,8%. V průběhu let se rozdíl mezi zaměstnaností mužů a žen pohybuje v intervalu 14–16 procentních bodů. [24]

Díky dlouhé mateřské (pokud na ní má matka nárok), následným rodičovským příspěvkem a nedostatkem zařízení denní péče pro děti do 3 let, matky nemají příliš ambice ani motivaci si zaměstnání hledat. Návrat do na trh práce ale bývá o to těžší. Zásadní pro matky bývá časová flexibilita zaměstnání.

Nejvyšší procenta zaměstnanosti žen vykazují Nizozemsko, Finsko, Dánsko a Švédsko. Je to ovlivněno vysokým podílem žen na zkrácený pracovní úvazek. Právě tyto typy pracovních úvazků dávají možnost spojit profesního uplatnění a péči o dítě a rodinu. V severoevropských zemích dosahuje podíl až 40%, v ČR je to kolem 10% [25].

Tyto úvazky jsou u nás vnímány negativně, jak u zaměstnavatelů, kteří je nechtějí vytvářet tak u zaměstnanců. Pohlíží na ně jako na podřadnou práci, odrazuje je nižší hodinová mzda, neexistence odměn, příplatků a nemožnost kariérního růstu a dalšího vzdělávání. Příčinou může být také nízká úroveň příjmů, na dostatečný životní standart rodina obvykle potřebuje dva plnohodnotné příjmy. V evropském kontextu máme podprůměrné mzdy [26]. Zkrácené úvazky přitom představují typ zaměstnání s flexibilitou vhodnou právě pro matky, potažmo matky samoživitelky.

Dalším typem smlouvy je pracovní úvazek na dobu určitou. Zaměstnavatelé ho nabízejí zvláště proto, že se rychle mohou přizpůsobit sezónním podmínkám na trhu práce. Oproti smlouvě na dobu neurčitou nemusí v případě propuštění vyplácet zaměstnanci odstupné. Pracovní místa s takovou smlouvou bývají vnímány zaměstnanci jako nejistá a podřadná. Na jejich podmínky tedy přistupují především znevýhodnění uchazeči, mezi které často patří také matky s dětmi, a samoživitelky.

#### 5.1.1 Právní nároky matek

Po narození dítěte je matka na mateřské dovolené, ta trvá nejméně 6 týdnů. Zaměstnavatel je povinen zařadit matku po mateřské dovolené na její původní práci a pracoviště. V případě, že je pracoviště rušeno, je zaměstnavatel povinen matku zařadit n práci odpovídající její pracovní smlouvě. Matka také může požádat o dovolenou na zotavenou a zaměstnavatel ji

musí vyhovět.

V případě rodičovské dovolené jej zaměstnavatel zařadit ženu na práci podle její pracovní smlouvy, tedy ne na stejné místo, jaké měla před porodem. Zaměstnavatel musí držet místo matce do věku 3 let dítěte [27, §53, §196]. Přesto se na své místo vrací pouze polovina matek [28]. Je to dáno především tím, že na českých pracovištích chybí často časová flexibilita, služby péče o dítě atd.

Matka má do 1 roku života dítěte nárok na dvě půlhodinové přestávky na kojení dítěte a v dalších 3 měsících jednu půlhodinovou přestávku. Tolik k zákonnému nároku matky v ČR. Co ale vypovídají statistiky o návratu matek do zaměstnání a jak jsou na tom ekonomicky samoživitelky?

## 5.2 Evropské srovnání zaměstnanosti matek

V evropském srovnání patří ČR mezi země s nejvyšším tzv. negativním vlivem mateřství na zaměstnanost žen. Podle OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj; The Organisation for Economic Co-operation and Development) dosahuje zaměstnanost českých matek s dětmi pod 15 let pouhých 57%, což ČR zařazuje do spodní třetiny všech zkoumaných států [29]. Zaměstnanost samoživitelek je o 10% vyšší, než v rodinách se dvěma rodiči [28]. To dává smysl, jelikož samoživitelka se nemůže spoléhat na příjem svého partnera.

Tento průzkum rozdělil matky do tří skupin. Na matky s dětmi ve věku 0–2 let, 3–5 let a 6–14 let. Zaměstnanost mezi těmito třemi skupinami se v ČR velmi liší. Zatímco u matek s dětmi do 2 let je zaměstnanost kolem 20%, u dětí do 5 let je to velký rozdíl, až 70% a do 14 let dokonce 90%. [29] Vidíme zde tedy, že matky zůstávají s dětmi na mateřské oproti evropskému průměru poměrně dlouhou dobu.

## 5.3 Matky samoživitelky

Situace matek samoživitelek bývá obtížná. Stává se, že se matka o mateřské nemůže vrátit, jelikož zaměstnání nevyhovuje jejím časovým možnostem [1]. Jak už jsem uváděla, v ČR je nízký počet pracovních míst se smlouvou na zkrácený pracovní úvazek. Zaměstnavatelé neradi přijímají matky, protože se bojí, co bude, když děti onemocní. Pokud matka navíc prozradí, že je „sama“, její šance na zaměstnání se ještě sníží. Matka ovšem musí sebe i své dítě finančně zabezpečit a tak si hledá zaměstnání v zóně šedé ekonomiky. To často obnáší nevýhodně pracovní podmínky bez sociální a pracovně-právní ochrany, které zajistí pokrytí základních životních potřeb. Tato bezodkladná nutnost zajistit rodinu bez toho, aby se matka mohla spolehnout na záložní zdroj (partnera) nedává matkám příliš velkou šanci vystoupit z tohoto řetězu brigádních přívídělek [30].

Příjmovou chudobou bývá ohroženo až 31% neúplných rodin s dětmi, materiální chudobou 21%. Pokud má matka samoživitelka 2 a více dětí, je to dokonce 28%. [31]

### 5.3.1 Jak je možné zlepši postavení matek samoživitelek?

Přestože se pozice a vnímání žen mění, stereotypy stále bývají překážkou v pracovní roli ženy. Povolání, která jsou považována za převážně feminní (učitelky, sestry, pečovatelky) patří ke

skupině hůře ohodnocených zaměstnání. Požadavky na zaměstnance bývají často definovány bez ohledu na sociální a rodinnou situaci. Tyto podmínky lépe vyhovují mužům, u kterých se nepředpokládá, že by soukromý život měl dopad na ten pracovní. Trendem v celé Evropě je sladování pracovního a soukromého života a diverzita na pracovišti. MPSV se tímto tématem zabývá dlouhodobě. V roce 2015 byla vydána Sociologickým ústavem ČR za podpory MPSV publikace s názvem „Diverzita v praxi: Metodika řízení diverzity a sladování pracovního a soukromého života na pracovišti“ [32]. V ní navrhuje několik přístupů k této problematice a propaguje diverzitu na pracovišti a proces sladování pracovního a soukromého života.

Ministerstvo zde předkládá možnosti, jak zlepšit pracovní podmínky a postavení všech zaměstnanců. Pro mé téma je zajímavá především část týkající se matek.

**Koncept diversity na pracovišti** Diverzita (z ang. diversity – rozdílnost) je rozdělení nebo odlišnost na základě klasifikačního kritéria. Toto rozdělení může být na základě postojů, zájmů, etnicity, věku, životního stylu atd. Úkolem diverzity je rozlišení individualit, jejich pojmenování a respektování. Tyto odlišnosti mohou být pojícím prvkem a lze je převést k užítku a ke spokojenosti všech zaměstnanců.

Sladování pracovního a soukromého života stav, kdy je dělba času, energie a pozornosti mezi placenou prací, neplacenou prací (péče o domácnost) a volným časem. Diverzita souvisí s rovnými příležitostmi. Zatímco koncept rovných příležitostí je soubor antidiskriminačních pravidel, která jsou zakotvena v legislativě. Diverzita funguje na principu dobrovolnosti. Přičemž koncept rovných příležitostí je nadřazený diverzitě. Diverzita nabízí širší pole využitelnosti lidských individualit a talentů. Firma pak může zvyšovat inovativnost, produktivitu a atraktivnost pro zákazníka.

Koncept diverzity má dvě oblasti výhod – ekonomický a sociální. V dnešním globalizovaném světě přestává být společnost homogenní a zákazníci mají více individuální potřeby. Sociálními výhodami je zvýšená koheze, solidarita, nediskriminace, prosazování sociální spravedlnosti a začleňování. To vše má dopad na spokojenost zaměstnanců a tak zvýšení jejich motivace a produktivity.

Diverzita může mít i negativní dopady. Pokud proces neprobíhá kvalitně a senzitivně může způsobovat stres. Zvláště u zaměstnanců, kteří vyrůstali v homogenní společnosti a nejsou sžití s myšlenkou určitého multikulturalismu. Nebo jsou na jedno pracoviště zařazeni pracovníci ze zcela odlišných kulturních prostředí.

Náročnější bývá tento koncept také pro zaměstnavatele. Proces prosazování diverzity bývá složitější a komplexnější, čím více kritérií je zohledněno.

**Proces sladování pracovního a soukromého života** Zásadní je pro pečující zaměstnance – nejen o děti, ale také o starší osoby, nebo o dlouhodobě nemocné. Také pro lidi se svými zdravotními problémy nebo postižením. Lidi studující a rozšiřující si kvalifikaci a zaměstnance v předdůchodovém věku.

Individuální potřeby se v průběhu života mění. Je potřeba nahlížet na věk a na rozdílné životní situace – rodina, počet dětí, bezdětnost, péče o staré příbuzné atd.

## Opatření

- Firemní školky a dětské skupiny – rodiče mají jisté místo pro svého potomka, který v dnešní době zvláště ve velkých městech je nedostatek. Výhodou je také, že školky jsou v místě pracoviště.
- Flexibilní pracovní režimy
  - *Flexibilní pracovní doba* – zkrácený úvazek, klouzavá pracovní doba, sdílené pracovní místo. Jejich pozitiva i negativa jsem rozebrala výše v kapitole, tak je uvedu jen v bodech.
  - *Flexibilita pracovního místa* – práce z domova, teleworking.
- *Benefity* – zaměřující se například na podporu rodiny

Flexibilní formy zaměstnání mohou přinést neději na zaměstnání, ale přináší s sebou také rizika jak pro zaměstnance, tak zaměstnavatele.

## Výhody pro zaměstnance

- Udržení si finančního příjmu a kontakt s pracovním prostředím přes nevyhovující časové možnosti
- Snížení stresu

## Nevýhody pro zaměstnance

- Zpravidla větší objem odvedené práce za stejnou mzdu
- Omezené benefity
- Nemožnost kariérního postupu
- Nejistá budoucnost – vyšší riziko ztráty zaměstnání
- Nemožnost rozšíření kvalifikace
- Těžší návrat na plný úvazek
- Nekvalifikovaná práce

## Nevýhody pro zaměstnance

- Zvýšení počtu zaměstnaných
- Složitá koordinace v týmu
- Pokles motivace, disciplíny, kvality a produktivity odvedené práce atd.

Základním předpokladem, aby žena/matka/matka samoživitelka mohla být úspěšná ve svém zaměstnání je, že takové pracovní místo existuje. Je tedy potřeba je vytvářet.

Místa, která budou reflektovat odlišné možnosti zaměstnankyň, může poskytnout pouze firma/zaměstnavatel, která/ý tyto odlišnosti vnímá, uznává a respektuje. Musí také vnímat jejich důležitost a mít jasná kritéria, které odlišnosti bude zohledňovat.

Myšlenku diverzity musí prosadit také v kolektivu a řešit případné neshody nebo tenze.

Pokud se podaří na pracovišti správně a kvalitně zavést koncept diverzity a sladování pracovního a soukromého života, bude to mít vliv na spokojenost zaměstnanců i zaměstnavatelů, zlepší se pracovní kolektiv a může to mít vliv i na společnost.



## 6 Praktická část

### 6.1 Cíle

Každá matka je individuální osobnost a její životní situace je specifická. Každá na zátěžovou situaci reaguje jinak, pochází z jiné sociální vrstvy, má jinak velkou síť lidí, kteří jí pomáhají. Jedná se o příklady ze života jednotlivých žen. Výsledky nechci generalizovat na celou skupinu matek samoživitelek. Přesto jsou si odpovědi v lecčem podobné a lze skrze ně nahlédnout na problémy, které matky mají.

Cílem také bylo ověřit získaná data z teoretické části. Zda se shodují s tím, co matky samoživitelky prožívají ve svých životech.

Pomocí kvalitativního šetření jsem zjišťovala, jak subjektivně matky vnímají svou situaci a co pro ně je největším problémem. Má praktická část se zaměřuje na tři aspekty samoživitelství: rodinné fungování, finanční podpora a situace na trhu práce. Na tyto tři okruhy se zaměřuje rozhovor.

### 6.2 Respondenti

Rozhovor jsem vedla s matkami, které své děti vychovávají samostatně. Nejedná se tedy o ženy, které nejsou vdané, ale žijí s partnerem. Ani jedna z matek se samoživitelkou nestala dobrovolně. Dvě ženy se samoživitelkami staly po rozvodu s manželem, dvě matky po rozchodu s partnerem. Všechny ženy žijí v Praze. Sjednání rozhovorů bylo časově náročné, protože matky ve svém životě nemají moc volného času, jelikož ten svůj dělí mezi své dítě a zaměstnání.

### 6.3 Nástroje šetření

V praktické části jsem použila jako výzkumnou metodu rozhovor (interview). Tato forma kvalitativního výzkumu je nejvhodnější pro zkoumané téma. K šetření jsem použila polostrukturovaný rozhovor.

### 6.4 Polostrukturovaný rozhovor

„Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu“ [33]. Jedná se o metodu moderovaného rozhovoru s předem připravenými otázkami nebo okruhy, kterých se otázky budou týkat. Podle potřeby lze navazovat sekundárními dotazy a získávat tak přesnější informace. Osoba moderátora musí být s tématem podrobně seznámena. Na začátku dotazující se pokládá obecné dotazy na prolomení ledů a získání si důvěry respondenta. Na tento pocit důvěry by měl poté pozdějšími dotazy navázat a získat tak užitečné informace. Rozhovor má určitou strukturu, otázky ovšem mohou měnit pořadí. Moderátor se zaměřuje jak na odpovědi na otázky, tak zvláště na to, co respondent odpoví „navíc“.

Se čtyřmi matkami jsem vedla rozhovor dlouhý zhruba 45 minut. Vymezila jsem 7 základních otázek a podle potřeb jsem se matek doptávala pomocí sekundárních dotazů. Dotazy směřovaly na popis současnosti a minulosti. Některé otázky se zaměřovaly na názory matek.

## 6.5 Metoda sběru a vyhodnocení dat

Každý rozhovor byl zaznamenán na diktafon, poté jsem rozhovory přepsala a výroky matek rozdělila do kategorií, které jsem dále analyzovala.

Rozhovor proběhl dvakrát v bytě matek a dvakrát v neutrálním prostředí, v restauraci.

Matky byly seznámeny se zaměřením rozhovoru a obsahem mé práce. Dále byly ujištěny, že zůstanou anonymní a získaná data budou použita pouze v mé práci. Všechny matky souhlasily s nahráváním rozhovoru. Při rozhovoru jsem si zapisovala poznámky zvláště o neverbální komunikaci. Matky v mé práci budou označeny písmeny abecedy A-D.

Mým cílem nejdříve bylo zjistit situaci matek samoživitelek. Co předcházelo a vedlo k situaci, že se matky staly samoživitelkami. Jak dokáží kombinovat zaměstnání a výchovu. Kdo pomáhá z rodiny či okolí se zajištěním rodiny. Jak moc pocítují matky pomoc státu, ať finanční či jinou.

V druhé části rozhovoru mě zajímalo, která ze situací či potřeb se staly pro matky nejobtížněji zvládnutelnými. A jak by, podle jejich názoru, bylo možné pomoci matkám samoživitelkám. Na odpovědi jsem použila metodu otevřeného kódování. „Jejím cílem je konceptualizovat naše data, tj. postupně vytvořit pojmy, které zachycují „esenci“ konkrétních analyzovaných událostí či jevů.“ [34]. To znamená, že po pročtení odpovědí analyzovaná data vytvoří jednotlivé kategorie, kterých se data týkají.

Odpovědi vytvořily pět kategorií:

- Rodina a zaměstnání
- Pomoc rodiny a/nebo přátel
- Podpora státu
- Subjektivní vnímání největšího problému
- Jak zlepšit situaci

## 6.6 Charakteristika jednotlivých případů

### 6.6.1 Matka A

Matce A je 35 let, pracuje jako účetní. Má jednu dceru, které je 14 let.

Hned na začátku se matka ohradila, že pokud nebude možná chtít odpovědět na všechny dotazy, které položím. Je to rázná žel, která nedává zbytečně najevo emoce. Na dotazy odpovídá fakticky bez většího citového zabarvení. Z odpovědí je občas vidět, že se svou situací není úplně smířena.

Matka A se samoživitelkou stala, když se rozvedla se svým manželem. Její dceři v té době bylo 1,5 roku. Když byl dceři 1 rok, manžel kvůli svým psychickým problémům přestal chodit do zaměstnání. Jelikož to byl jediný příjem rodiny, byla matka (kromě rodičovského příspěvku) na manželovi závislá. Poté začala být situace neúnosná a následovala žádost o rozvod. Ten ovšem proběhl až po dvou letech, jelikož bylo složité dokazovat manželovu psychickou nemoc. V té době manžel nepřispíval buď vůbec, nebo minimálně.

Rodina matky bydlí daleko od Prahy, proto se o dceru musela postarat sama. Kamarádka zařídila v zaměstnání výhody, mohla si pracovní dobu lehce upravovat. Jedinou další pomocí jí byla tetička, která občas dceru pohlídala.

Pomoc ze strany státu pocituje minimálně. Výraznou pomocí jí sice byla sociální pracovnice, která pomáhala v době rozvodu, ale jinak podporu nepocituje. Přiznané alimenty činily 1200,- Kč, jelikož manžel se prý vylouval na nedostatek příjmů. Za paradoxní považuje situaci, kdy alimenty činily určitou částku a po smrti bývalého manžela byl dceři přiřknut sirotčí důchod šestinásobně vyšší. Na respondentce je vidět tíha minulých rozhodnutí. Několikrát zopakuje, že věci by dnes udělala jinak. Za nejtěživější problém považuje míru zodpovědnosti, kdy musí zastávat roli obou rodičů najednou, dále nedostatek času. Pokud jde o finanční stránku, říká, že to jde "ruku v ruce" se vším a promítá se to do všech problémů. Nejtěžší období, po odchodu od manžela popisuje větou – „Člověk musí přežít.“

Oblast, ve které by chtěla vidět zlepšení je vymáhání alimentů. Říká, že by stát měl podpořit rodiny tak, aby rozvod byl pro rodiče velmi nevýhodný.

### 6.6.2 Matka B

Matce B je 39 let, pracuje jako úřednice. Má jednu Dceru, které je 14 let.

Matka B je si za celý rozhovor nepostěžuje. Je to energická, usměvavá žena.

Matka B otěhotněla se svým přítelem. Ten, jakmile se dozvěděl, že čeká dítě, jí opustil a ona s ním přerušila veškerý kontakt a neuvedla ho ani v rodném listu své dcery. Za veliké štěstí považuje respondentka, že žila se svými rodiči a sourozenci, kteří jí vypomáhali. Tato matka je z katolického vyznání a ve své farnosti má podle jejích slov dlouholetá přátelství. Přátelé jí vypomáhali materiálně v podobě oblečení po jejich dětech. Rodina matce vypomáhala zvláště s hlídáním. Matka tedy mohla dokončit vysokou školu a poté navštěvovat zaměstnání, pracuje už řadu let jako úřednice. Nejtěžší období bylo prý po narození dcery, kdy byla matka na mateřské dovolené a jediným příjmem byly finanční dávky od státu, navíc jí čekaly státnice na vysoké škole. Se svou dcerou dlouho žila v jednom pokoji u rodičů. Ani jednou se nezmíní o jakémkoli nepohodlí s tím spojené. Říká, že tak to prostě bylo a ona se s tím musela naučit žít.

Se státem komunikovala minimálně. Nestaví k podpoře ani negativně, ani pozitivně.

Nejvíce problematický důsledek, je pro ní strach, že její dceři chybí otec, nebo že z toho bude mít komplexy. Ekonomickou stránku své situace tolik neřeší, protože přátelé jsou solidární a navzájem si vypomáhají.

Říká, že by před lety ocenila, kdyby jí zaměstnavatel vyšel víc vstříc, ale dnes už je zvyklá na svůj pracovní režim a dcera je starší, takže to pro ní problém není.

### 6.6.3 Matka C

Matce C je 37 let, pracuje jako grafička. Má jednoho syna, kterému je 11 let.

Matka C se stala matkou samoživitelkou, když se se svým 1,5letým synem ze dne na den odstěhovala od svého psychicky narušeného manžela, který ji psychicky týral. Byt jí poskytl její rodiče. Největším povzbuzením z té doby bylo uvědomění si, že chyba není na

její straně a že problém je na manželově straně. Rozvod proběhl po roce. V té době manžel nijak nepřispíval finančně a základem jejího příjmu byly finance z pronajímaného bytu, který měla. Otec se synem vídal příležitostně, podle svého psychického stavu. V synových 5 letech otec zavolal, že syna už nikdy nechce vidět a od té doby se už nikdy neviděli. Při rozvodu se rodiče dohodli na alimentech ve výši 1 500,- Kč. Po několika letech požádala matka o zvýšení alimentů a soud vyměřil výši na alimentů na 4 500,- Kč. Tuto částku otec platil jen pár měsíců. Matka se rozhodla požádat o exekuci, poté otec platil nárazově jen několik set korun. Byl to prý vyčerpávající boj. Manžel před pár lety zemřel a tím se spor ukončil.

Když byly synovi 6 let, našla si zaměstnání v divadle, jako grafička. Do práce musela chodit každý den, ale pracovní dobu si mohla upravovat. V tomto zaměstnání je dodnes.

Rodina matky žije v Praze, ale její otec o vnoučata nejví zájem a matka byla vytížená pracovní, takže dceru podporovala finančně. Pomoc s hlídáním zajišťovala příležitostně sousedka. Léto trávila u své sestry, která má také děti. Podporou byli také kamarádky, po většinou matky samoživitelky, které se podporovaly navzájem.

Matka říká, že od státu nikdy nic nechtěla a že si vše zařídila sama a že byla vždy zaopatřená, takže neměla potřebu o státu něco požadovat.

Matka říká, že cokoliv špatného se jí s životě stalo po odchodu, se nedá srovnávat s životem, který mohla mít se svým tyranizujícím manželem. Je vděčná, že se z tohoto toxického prostředí dostala včas. Ze všech těžkostí, které matka prožívá, označuje za nejtěžší potřebu zastat roli matky i otce najednou. To, že ona je jediným rodičem a že zde není nikdo, kdo by se jí zastal a že je na výchovu sama. Syn navázal vztah se „strýčkem“ ve Švédsku, který se stal jeho mužským vzorem.

Velká pomoc by podle matky byl fakt, že stát vymáhá alimenty od neplatičů. Stát by byl neutrálním prvem a autoritou, který by se o tuto záležitost staral.

Matka se trochu strachuje o svou budoucnost, až půjde do důchodu. Svoje veškeré úspory a finance utratí na potřeby syna. Poté už bude žít jenom z důchodu od státu.

#### **6.6.4 Matka D**

Matce D je 37 let, je podnikatelkou. Má jednu dceru, které je 10 let.

Matka D je energická, rázná žena. Na vše odpovídá přímo a naprosto upřímně. Jak sama říká, nerada chodí kolem horké kaše. Na vše má jasný názor. Říká, že má štěstí, je se svým životem je naprosto spokojená. Několikrát zopakuje, že je pyšná na to, jak změnu ve svém životě zvládla a jakým způsobem vychovává dceru.

Nikdy se nevdala, s partnerem se rozešli, když dceři byly tři roky. Otec prý vůbec neplnil roli otce a dodnes je pro dceru neznámým člověkem. Říká, že si kvůli soudnímu sporu s ním prošla těžkým obdobím a že málem doplatila na svou slušnost za každé situace.

Rodina žije mimo Prahu. Po rozpadu vztahu nebyly vztahy s rodinou ideální, ale dnes jí velmi pomáhají a prarodiče vnučku milují. Často za nimi jezdí na víkend a prarodiče je navštěvují v Praze. Matka D je podnikatelka, vede dvě firmy. Díky tomu si práci mohla přizpůsobit svým potřebám a nikomu se za to nemusela zodpovídat. Pokud se časově nemohla přizpůsobit dceři, přivedla ji do práce. Dcera byla vždy klidná a matka to vnímá jako drobnou zkušenost pro ní.

Rozhodně řekne, že stát nepotřebuje. Její názor je, že stát prý nepodporuje jak rodinu, tak matky a zvláště matky samoživitelky. Obecně vnímá pozici matek samoživitelek na trhu práce za velmi složitou. Rozčiluje jí i množství dokumentů, které se musí vyplnit na úřadě.

Krušné období pro ní bylo po rozpadu vztahu, kdy veškerá mateřská padla na potřeby dcery. Za největší problém považuje finanční stránku své situace. Rozčileně také mluví o nezodpovědnosti některých otců, kteří neplatí výživné. Naopak obdivuje všechny muže, kteří se po rozvodu na rozpočtu rodiny podílejí. Dítě, jak říká matka, má být na prvním místě.

Pokud by se situace měla zlepšit, potřebuje se prý změnit vnímání hodnot ve společnosti. Dnes se společnost prý orientuje na peníze a ne na rodinu. Základem pro zlepšení situace je podle respondentky státem zajištěná sociální jistota. Nevěří ale, že by se situace zlepšila blízké době.

## 6.7 Vyhodnocení dat a jejich interpretace

### 6.7.1 Rodina a zaměstnání

Když jsem se zeptala na zaměstnání, všechny matky řekly, že osobně nikdy nepocítily nějaký druh diskriminace.

Matka A pracovala jako účetní, když nastoupila po mateřské. Pracovní dobu měla pevnou, ale „...*mohla jsem chodit o něco později, protože šéfová byla kamarádka, tak jsem si to domluvila. Ostatní si toho samozřejmě všimli, ale nikdy nikdo nic neřekl.*“ V současném zaměstnání tuto výhodu už nemá, pracuje každý den a má pevnou pracovní dobu.

Matka B pracuje na plný úvazek jako úřednice a má standardní pracovní dobu. „*Během toho, co jsem byla v práci, se o malou postarala rodina, měly jsme udělaný rozvrh. Teď je ve škole a pak v družině, takže si jí můžu vyzvednout po práci.*“

Matka C, říká, že měla štěstí, protože „*mě ta práce neubíjí a baví, i kolektiv je fajn.*“ Matka nastoupila po mateřské do zaměstnání, když jí přijali syna do školky. Během let vystřídala několik zaměstnání, vždy s pevnou pracovní dobou. A v současném zaměstnání, kde je již několik let si pracovní dobu může občas upravit. „...*a když jsem musela zůstat déle, přijel za mnou syn do práce. Teď už je dost velký na to, aby byl doma sám.*“

Matka D říká, že má štěstí „...*já jsem podnikatelka, takže jsem si práci mohla upravovat. A když to nešlo, tak jsem dceru vzala s sebou. A to si myslím, že bylo dobře.*“ Vnímá ale, že matky mají na pracovním trhu těžkou pozici „*Když matka řekne, že nemá matka hlídání, tak jí nikde nevezmou.*“

Většina matek má plný pracovní úvazek s pevnou pracovní dobou. Pouze jedna matka si může svou pracovní dobu občas upravit. Většina matek se vymezilo proti diskriminaci, přestože jsem se na ní neptala. Vidíme tedy, že převládá „tradiční“ forma zaměstnání s pevnou pracovní dobou.

Vidíme tedy, že převládá „tradiční“ forma zaměstnání s pevnou pracovní dobou.

### 6.7.2 Pomoc rodiny nebo přátel

Matka A má rodinu mimo Prahu, říká „...*občas vypomůže jedna tetička, kterou tu mám, ale jinak se o dceru musím postarat sama.*“ Jednou si, jen tak mimoděk, postěžuje na osamělost,

ale dodá, že tak to prostě je.

Matce B je rodina velkou oporou „... *naši a sourozenci mi pomáhali zvláště, když jsem studovala a pak nastoupila do práce.*“ Má stabilní okruh přátel také v kostele, vypomáhají jak hlídáním, tak materiálně. „*Když z něčeho jejich děti vyrostli, tak mi to dali. I kočár jsem jednou měla z kostela.*“

Matka C má sice rodinu v Praze, ovšem vypomáhají s hlídáním minimálně. Matka jí pomáhá finančně. Cení si svého okruhu přátel „...*to my máme takovou partičku a tam jsme všechny matky bez manželů.*“ Říká, že izolovaností nikdy netrpěla. Nedá také dopustit na svou sousedku, postarší paní, která jí syna občas hlídá.

Matka D mluví o okruhu přátel i o rodině jako o velké pomoci. Vztahy s rodinou po rozchodu s partnerem popisuje jak „*velmi kruté chvíle*“. Dnes jí ale velmi pomáhají zvláště z hlídáním.

Je znát rozdíl mezi matkami, které mají rodinu v dosahu a které ne. Podpora rodiny nebo přátel je pro matky velkou pomocí a povzbuzením.

### 6.7.3 Podpora státu

Matka A rozhodně zavrtí hlavou a řekne „*Žádná.*“ Je na ní znát, že jí poznamenal těžký rozvod i soudní vymáhání alimentů. Nakonec dodá, že měla vlastně dobrou sociální pracovníci, která jí pomáhala s dokazováním psychické nemoci manžela.

Matka B se zamyslí a pak řekne, že výraznou podporu necítí, „...*ale nemůžu si stěžovat. S úřady jsem mluvila, jen když to bylo nutné.*“

Matka C odpoví: „*Já nikdy od státu nic nechtěla. A tak jsem nic nedostala. Všechno ohledně soudu jsem si musela zařídit sama.*“

Matka D říká „*Já od státu nic nechci. Bohudík. Stát tady není pro rodinu.*“ Ke státu má negativní postoj.

Matka C a D se také zmíní o vyjádření politiků z poslední doby. Matka C s úsměvem dodá „*Můžu si za to sama, jak jsem nedávno slyšela z úst jednoho politika.*“ Matka D je rozhořená z tohoto výroku. Česká republika přebírá jen minimální odpovědnost za matky samoživitelky. Odpovědi jsou buď neutrální a nebo negativní. Ani jedna matka necítí, že by jí stát v její situaci výrazně pomohl. Často ovšem uvádějí, že nic od státu nechtějí.

Již v praktické části se snažím nastínit prostředky, skrze něž by stát mohl postavení a život matek samoživitelek zlepšit.

### 6.7.4 Subjektivní vnímání největšího problému

Matky se v tomto bodě nezávisle na sobě shodli. Každá zmíní, že pro ně bylo těžké zastat obě rodičovské role a že jsou jediným rodičem. „*Najednou ta zodpovědnost spadla jenom na mě.*“ - Matka A. Matka C říká: „*Těžké je, že nemáš tu podporu toho druhého rodiče. Že se tě nikdo nezastane. A že jsi na všechno sám.*“ Matka B odpovídá: „*My jsme si vždycky snažili vystačit sami, ale občas je to prostě znát, že ten druhý rodič chybí.*“

Matka C ještě dodá: „*Teď vím, že jsem ho vychovávala dobře, ale v tu chvíli jsem si nebyla jistá. Neměl mně to kdo potvrdit a kdo podržet.*“

Matka C má obavu o svou budoucnost v důchodu „*Tam se hrozně rozevřou nůžky mezi samoživitelkami a manželi. Protože já budu mít ten důchod jenom jeden na celou domácnost.*“

Matka D vnímá jako největší problém finanční zatížení rodiny. „*Peníze, určitě. Pro všechny matky. A nejspitnější je potom diskriminace v práci.*“

Nejtěžší je pro matky A,B a C psychická zátěž. Matka D jako největší problém nedostatek financí a složitou pozici matek samoživitelek na trhu práce.

Je to pochopitelné, protože matky se musí vyrovnat se ztrátou partnera, nově nastalou situací a starostmi o dítě zároveň. Po celou dobu výchovy si uvědomují, že otec v rodině chybí a že ho nemohou nahradit, přestože se snaží.

### **6.7.5 Jak situaci zlepšit**

Matka A se svou averzí ke státní pomoci odpovídá jasně „*Stát by mohl pomoci víc. Ale politiky to nezajímá.*“ Těžké podle ní bylo vymáhání alimentů od bývalého manžela, zde by pomoc ocenila. S tím se shodují s matkou C. Ta soudním řízením prošla prý jen díky právníkům z řad přátel, kteří jí pomáhali bezplatně, navíc jí vadilo, že je stavěná do pozice té zlé, která něco požaduje. „*Díky státu by to bylo něco daného a eliminovala by se ta špína, kterou jsem musela projít. Stát by byl tím neutrálním prvkem a zároveň autoritou.*“

Matka B by ocenila větší vstřícnost v zaměstnání. „*Buď, abych tam dceru mohla přivést, nebo aby mě třeba pustili dřív, když bych přišla dřív.*“

„*Sociální jistoty a lidské hodnoty.*“ Matka D říká, že to jsou dvě základní věci, které se musí změnit. Odpovědi se u tří matek shodují. Matky jako nástroj ke zlepšení situace vidí větší aktivitu státu. Matka B klade důraz na změnu na trhu práce. Výpovědi matek korespondují s problémy popsány v praktické části.

Přestože každá matka má jiný životní příběh, v mnohém se jejich výpovědi shodují. V rozhovorech matky zmiňují o ekonomických potížích, většina to ovšem neoznačí za největší problém. Největší problém pro ně není materialistický, ale spíše psychologický, či mateřský. Matky si uvědomují, že dětem v jejich rodině chybí druhý rodič. Uvědomují si zodpovědnost, která na nich leží. A musí se vyrovnávat s vlastní nejistotou, zda jejich rozhodnutí bylo to nejlepší a zda své děti vychovávají správně. Jedna matka se zaměřuje na materiální zabezpečení rodiny a dále na pracovní příležitosti.

Na zlepšení situace mají matky podobné názory. Pociťují nezájem státu i společnosti a doufají ve změnu.

## Závěr

Má práce se na toto obsáhlé téma zaměřila poměrně obecně.

V praktické části jsem si vytyčila několik oblastí, ve kterých představit matky samoživitelky. Věnuje se psychologické, sociologické, právní i ekonomické sféře této problematiky. Historický úvod se týká obecně postavení žen ve společnosti v průběhu dějin. Následuje kapitola o rodině, její proměně, rolích v rodině a nahlíží i na problematiku rozpadu rodiny – rozvod. Legislativní oblasti, se věnuje právním nárokům matek, především finanční pomoci od státu. Kapitola také zmiňuje vývoj zákonů a změny v nich týkající se matek samoživitelek až do termínu odevzdání této práce. Rozsáhlou kapitolou je kapitola o trhu práce. Popisuje jak současnou situaci v ČR i Evropě, tak návrhy, jak situaci zlepšit.

V praktické části využívám nabyté znalosti z teoretické části v rozhovorech s matkami. Praktická část obsahuje charakteristiku každé respondentky a dále jejích odpovědi rozdělené do několika kategorií. Skrze rozhovory jsem mohla nahlédnout do životů čtyř matek. Sdílely se mnou své problémy i pocity štěstí. Jejich výpovědi obsahovaly problémy nastíněné v teoretické části. Všechny matky jsou nyní se svým životem spokojené, přestože by některé něco v minulosti udělaly jinak.

Mé téma je spíše základním shrnutím, než hloubkovou analýzou. Chtěla jsem nastínit, co všechno matky samoživitelky musí překonávat ve svém životě. Každá z kapitol teoretické části by se dala dále rozpracovat do další bakalářské práce. Mým cílem bylo ovšem základní pokrytí tohoto tématu.



## Seznam použité literatury

1. ČSÚ. *Téměř v pětině rodinných domácností žijí závislé děti jen s jedním rodičem* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: [URL: https://www.czso.cz/documents/10180/20568791/czam020113analyza.pdf](https://www.czso.cz/documents/10180/20568791/czam020113analyza.pdf).
2. HAMPLOVÁ, D. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.
3. HAVELKOVÁ, H. První a druhá vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Ed. FORMÁNKOVÁ, L.; RYTÍŘOVÁ, K. Brno: Nesehnutí, 2014. ISBN 80-903228-3-2.
4. MAŘÍKOVÁ, H. (ed.). *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-100-8.
5. VODOCHODSKÝ, I. Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007, roč. 8, č. 2, s. 34–42. ISSN 1805-7632.
6. MAŘÍKOVÁ, H. Rodičovská dovolená a muži. *Gender a rovné příležitosti*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2003, roč. 4, č. 1-2, s. 6–7. ISSN 1805-7632.
7. ČR, P. *Poslanci* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2017 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: [URL: https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=192](https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=192).
8. MATOUŠEK, O.; PAZLAROVÁ, H. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
9. MPSV. *Národní zpráva o rodině* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: [URL: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava\\_b.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf).
10. MANSFELDOVÁ, Z.; TUČEK, M. (ed.). *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2002. ISBN 80-7330-009-5.
11. ČSÚ. *Porodnost a plodnost za období 2011 – 2015* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: [URL: https://www.czso.cz/documents/10180/32853427/13011816a.pdf](https://www.czso.cz/documents/10180/32853427/13011816a.pdf).
12. ČSÚ. *Obyvatelstvo – roční časové řady: Mimomanželská porodnost a předmanželské koncepce, 1920 – 2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2017 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: [URL: https://www.czso.cz/documents/10180/45964076/g13007017\\_4.xlsx](https://www.czso.cz/documents/10180/45964076/g13007017_4.xlsx).
13. MITCHELL, E. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2010. ISBN 978-80-7330-183-5.
14. DUDOVÁ, R.; HASTRMANOVÁ, Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. *Sociologické studie*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007, roč. 7, č. 7. ISBN 9788073301248.
15. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 2012. ISSN 1211-1244.
16. Předpis 140/1961 Sb., zákon o rodině. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961.
17. Předpis 94/1963 Sb., trestní zákon. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963.

18. CIDLINSKÁ, K.; HAVELKOVÁ, B. Genderové aspekty neúspěchu českých návrhů zákonů upravujících náhradní výživné na dítě. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2010, roč. 11, č. 1, s. 60–73. ISBN 9788073301248. ISSN 1805-7632.
19. POTŮČEK, M. (ed.). *Sociální politika*. Studijní texty. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
20. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. In: *Sbírka zákonů*. 2006. ISSN 1211-1244.
21. MANEA, B. C.; RABUŠIC, L. Plodnost a preferenční teorie v České republice – nové metodologické a empirické poznatky. *Data a výzkum* [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2014, roč. 8, č. 1, s. 41–62 [cit. 2017-06-26]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: ⟨DOI: 10.13060/23362391.2014.8.1.113⟩.
22. NEŠPOROVÁ, O. Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. *Gender a rovné příležitosti*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, roč. 7, č. 1, s. 32–36. ISSN 1805-7632.
23. ČERMÁKOVÁ, M.; ŠANDEROVÁ, J.; TUČEK, M. *Proměny současné české rodiny. Rodina - gender - stratifikace*. Ed. MAŘÍKOVÁ, H. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-93-1.
24. ČSÚ. *Míry zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity – duben 2017* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2017 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: ⟨URL: <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/miry-zamestnanosti-nezamestnanosti-a-ekonomicke-aktivity-duben-2017>⟩.
25. MITCHELL, E.; HAMPLOVÁ, D. (ed.). *Kdo se (po)stará? Dítě mezi rodinou, státem a trhem*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012. ISBN 978-80-7330-216-0.
26. OECD. Average annual wages. *OECD Employment and Labour Market Statistics* [online]. Paříž: Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, 2017 [cit. 2017-06-26]. ISSN 2074-4129. Dostupné z: ⟨DOI: 10.1787/lfs-data-en⟩.
27. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: *Sbírka zákonů*. 2006. ISSN 1211-1244.
28. HAŠKOVÁ, H.; KRÍŽKOVÁ, A.; DUDOVÁ, R. *Ekonomické náklady mateřství* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2015 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: ⟨URL: [http://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final\\_format.pdf](http://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final_format.pdf)⟩.
29. OECD. LMF1.2 Maternal employment. *OECD Family Database* [online]. Paříž: Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, 2016 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: ⟨URL: [http://www.oecd.org/els/family/LMF\\_1\\_2\\_Maternal\\_Employment.pdf](http://www.oecd.org/els/family/LMF_1_2_Maternal_Employment.pdf)⟩.
30. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice: „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory)* [online]. Gender Studies, o.p.s., 2011 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: ⟨URL: [http://genderstudies.cz/download/samozivitelky\\_sendwichova.pdf](http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf)⟩.

31. ČSÚ. *Životní podmínky 2014* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: (URL: [https://www.czso.cz/documents/10180/23178400/tk\\_silc2014\\_souhrny\\_popis.pdf](https://www.czso.cz/documents/10180/23178400/tk_silc2014_souhrny_popis.pdf)).
32. MAŘÍKOVÁ, H.; FORMÁNKOVÁ, L.; KRÍŽKOVÁ, A.; ČERMÁKOVÁ, M. *Diverzita v praxi: Metodika řízení diverzity a sladování pracovního a soukromého života na pracovišti* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2015 [cit. 2017-06-26]. ISBN 978-80-7330-266-5. Dostupné z: (URL: [http://www.mpsv.cz/files/clanky/23610/Metodika\\_diverzita\\_v\\_praxi.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/23610/Metodika_diverzita_v_praxi.pdf)).
33. ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
34. ŘIHÁČEK, T.; ČERMÁK, I.; HYTYCH, R.; KOSTÍNKOVÁ, J. K.; CHALUPNÍČKOVÁ, L.; CHRZ, V.; PLACHÁ, V.; ZÁBRODSKÁ, K.; PETRJÁNOŠOVÁ, M. *Kvalitativní analýzy textů*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

## Seznam příloh

Příloha č. 1 – přepis rozhovoru s matkou samoživitelkou.

## A Přepis rozhovoru s matkou C

(jména jsou zaměněna)

A: Jak ses dostala do situace, že ses stala matkou samoživitelkou?

C: No... Když bylo Jirkovi 1,5 roku, sbalila jsem si své saky paky a odstěhovala se. Tam vlastně zjednodušeně docházelo k psychickému týrání, takže to byla záchrana. Sbalila jsem Jirku a přestěhovali jsme se do bytu po babičce, který vlastnil můj tatínek a začala tam hospodařit.

A: Jak se dalo a dá zkombinovat zaměstnání se zajištěním rodiny?

C: No při odchodu jsem byla na mateřský dovolený s Jirkou, takže to se zkombinovat nedalo. Ale tam byla důležitá věc, která mě zachránila. Já měla garsonku v nějakém paneláku někde, kterou jsem pronajímala a to byl můj základ. V bytě od tatínka jsem vlastně žila asi rok, kdy jsem nevěděla, jestli se rozvedu, nebo co bude. Ale vlastně už po týdnu jsem si uvědomila, že se nechci vrátit a že je to úplně skvělý a že já nejsem ta špatná. Jak se dostaneš z toho psychy, kde ti ten člověk furt říká, že ty jseš ta špatná a on si do tebe promítá svoje magořiny. A když jsem se z toho dostala, tak jsem rychle zjistila, že já jsem ta normální. Jenom to chvíli trvalo. A Tomáš nám snad i něco dával a při rozvodu jsme se dohodli na alimentech 1 500 Kč měsíčně. Já teda teď trochu odbíhám, ale když už jsme se dotkli těch peněz, tak popíšu ty alimenty... Pak jsem se seznámila s právníčkou a ta mě přiměla k tomu, abych zažádala o zvýšení. Takže byl soud. A podle jeho příjmů to pak zvedli na 4 500 Kč měsíčně. No a to platil jenom chvíli. Takže byl další soud a ta paní právníčka mě přesvědčovala, ať v tom pokračuju, protože to jsou Jirkovi peníze. A Tomáš k soudu moc nechodil. Rozhodli jsme se, že požádáme o exekuci. Protože chtít, aby šel do vězení nemělo smysl. On by měl zápis a špatně by hledal práci. Takže jsme zvolili tu jemnější verzi, exekuci. Ale to stejně nepomohlo. V jedné fázi, kdy už viděl, že se bráním a nedá se nic dělat, tak poslal pár stovek. Ale už to byl vlastně takový boj, při kterém mi tedy pomáhali ti právníci, kteří po mně nechtěli nic a nebo jenom něco směšného. Takže takhle to proběhlo a nakonec Tomáš umřel a tím to skončilo.

No, takže to bylo z jeho strany s financováním Jirky. A pomáhala mi maminka. V Jirkových 3 letech jsem nastoupila do práce, takže pak jsem to lepila z garsonky a mého platu.

A: Měla jsi pevnou pracovní dobu?

C: Jo, ta byla pevná, ale naštěstí Jirka byl zdravý dítě. Ještě si pamatuju, že mi Jirku vrátili ze školky, protože neměl nějaký základní hygienické návyky. Takže jsem byla znovu namydlená. Už jsem chtěla pracovat, ale musela jsem ještě počkat. Tak jsem ho po roce dala do jiné školky a už to bylo v pořádku. No a pak jsem vystřídala několik zaměstnání, ale nikdy jsem nepocítila nějakou diskriminaci. A po nástupu do divadla jsem si to mohla už trochu upravovat. Musela jsem chodit teda každý den do práce.

A Jirka se rychle naučil jezdit se mnou do práce. Takže když jsem musela zůstat déle, sednul si na osmičku a dojel za mnou.

A pak jsme měli paní sousedku. Nejdřív k ní chodil Jirka na hodinu na televizi. Ale pak se to protáhlo na několik hodin. A pak jsem se rozhodla, že koupím televizi, aby byl taky někdy doma.

A: A z okolí, nebo rodiny, nebo přátel, kdo ti pomáhal?

C: No, maminka byla lékařka, takže neměla čas. Nebyla to hlídací babička, na to byla ta sousedka. Maminka pomáhala finančně.

Tatínek Jirky hlídal spíše nárazově. Podle toho, jak na tom byl psychicky. Ale většinou jednou za čas ho vzal na hřiště. Já mu vždycky volala, že se Jirkovi stýská. A jednou jsme se takhle domluvili, to bylo Jirkovi pět, čekal na něj, měl rozestavěný koleje a vláčky. A Tomáš místo toho zavolal a řekl, že se rozhodnul, že už nikdy nepříjde. A že Jirka bude mít jiného tatínka, že mu ho mám najít. To bylo výborné. Od té doby to Tomáš dodržel a už ho neviděl. Jednou v restauraci jsem ho potkala Jirka tam běhal sem a tam. Tomáš tam seděl, ale nehlásil se k němu. Jirka si toho nevšimnul.

Můj tatínek neměl vztah k vnoučatům, takže je nehlídal. Mám sestru, která má 3 děti, tak jsme spolu trávili léto v Dobřichovicích.

Jsou kolem nás kamarádi a sousedky a školka a škola a jde to.

A: Když sis musela projít tím soudem, cítila jsi někdy podporu státu? Nebo obecně nějakou podporu od státu?

C: Ne. Na to jsem měla ty právníky. Ale já od státu nikdy nic nechtěla. Všechno jsem si zařídila sama. To jak žijeme, za to můžou moji rodiče, kteří dokázali našetřit. Ale já jsem měla štěstí a ty rodiče mě podporují, takže jsem z toho státu nic netahala.

A: A lze tedy popsat nebo vytyčit jeden problém, největší problém? Nebo je to provázané?

C: Jako všechny problémy vyváží to, když nežiješ s člověkem, který tě psychicky ničí. Od té doby si to uvědomuji, doteď si to uvědomuji. Že jsem dokázala odejít a on mi nezničil život.

Nemůžu ani mluvit o sociální izolaci. Mám spoustu kamarádek, které jsou v podobné situaci. A mám lidi u divadla, to je dobrá parta. Tam mě to hrozně baví, to mám štěstí.

Ale ten problém... Asi výchova. Že v té výchově musíš zastat otce i matku. Což nejde a vlastně to není přirozené. Ale nevím, jak moc to je povahama. Já jsem taková submisivní a hodná a neumím jasně vytyčit hranice. Byly chvíle, kdy jsem si říkala, jestli to dělám dobře i když teď to vypadá, že jo. Ale znovu musím zopakovat, že ta představa, že bych Jirku vychovávala s někým, kdo je psychicky labilní, tak pořád mi to vychází líp. Že to je občas těžký, ale je klid.

Co mi občas schází, když je Jirka zlej, tak že tu není nikdo, kdo by řekl – „Takhle se s maminkou nemluví.“ Kdo by se mně zastával.

Hrozně důležité bylo, že se Jirka seznámil nedávno se strýčkem ve Švédsku. Od té doby je klidnější. Našel si svůj mužský vzor a další rodinu a trochu se zklidnil.

Takže to jo, ta vychovat, to je těžké. A pak se špatně stěhují skříně, když je člověk sám. To hodně nadávám.

A: Co si myslíš, kde by se dalo pomoci matkám? V čem by se situace mohla zlepšit?

C: Já nevím, nechci mluvit za všechny. Ale přijde mi, že to vymáhání alimentů. Že nemusíš být ta zlá, co něco chce, jde k tomu soudu a musí setkat se znovu a znovu s tím člověkem. Díky státu by to bylo něco daného a eliminovala by se ta špína, kterou jsem musela projít. Stát by byl tím neutrálním prvkem a zároveň autoritou.

A jinak nevím. Nic od státu nechci. Trochu se bojím, že až budu starší, tak že ty nůžky mezi mnou a mými přáteli se trochu rozevřou. Protože oni budou mít dva důchody a mají našetřeno. A já jsem všechno utratila za Jirku a nebudu s nimi moct k moři.

Ale za to si můžu sama, jak jsem si nedávno přečetla od pana Bělobrádka a Čuňka. A on to asi vypustil podvědomě. Což je ještě horší, jestli by si to uvědomil i bez toho, kdyby se nikdo neohradil.

## **B Summary**

My thesis focuses on the fundamental problems of life as a single mother. In the theoretical part, I describe their positions in society, outline the problems they may encounter and list opportunities to improve their situation.

I verify these findings in the empirical part through a series of semi-structured dialogues conducted with four single mothers. With the help of these dialogues, I have characterized their situation and described their outlook on the issues mentioned in the theoretical part. The answers relate to employment, aid from friends, help from the state, fundamental problems and opinion on the possibility of improvement.